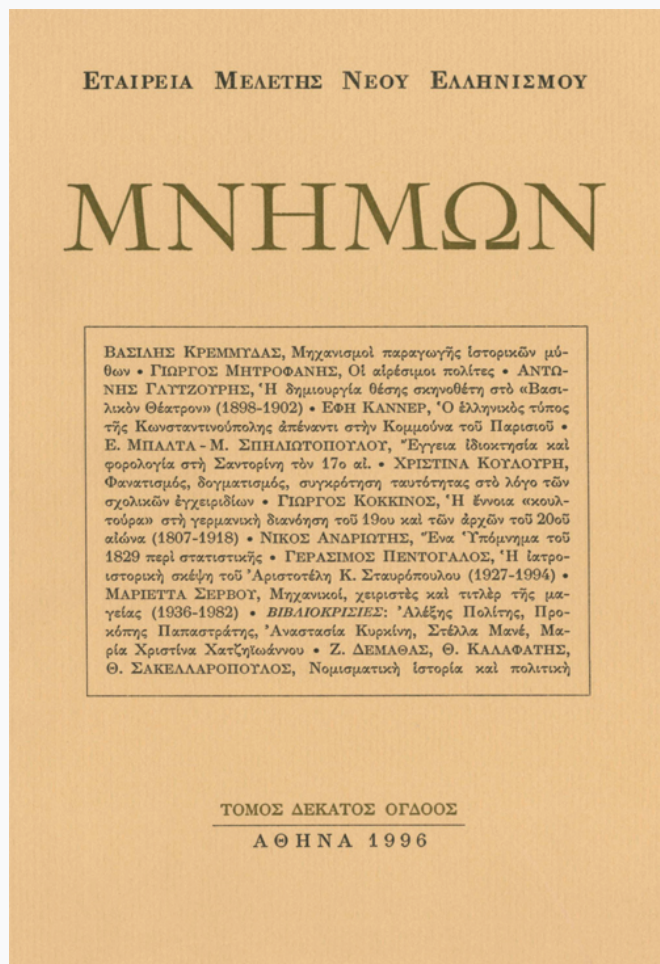

Μνήμων

Τόμ. 18 (1996)

ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ.
Άπάντηση στο βιβλιοκριτικό άρθρο του κ. Ι.
Κοκκινάκη, «Νομισματική Ιστορία του Ελληνικού
Κράτους, 19ος αι.» (Μνήμων 17, 1995, σ. 181-206)

ΖΑΧΑΡΙΑΣ ΔΕΜΑΘΑΣ, ΘΑΝΑΣΗΣ ΚΑΛΑΦΑΤΗΣ,
 ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ

doi: [10.12681/mnimon.556](https://doi.org/10.12681/mnimon.556)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΔΕΜΑΘΑΣ Ζ., ΚΑΛΑΦΑΤΗΣ Θ., & ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ Θ. (1996). ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ. Άπάντηση στο βιβλιοκριτικό άρθρο του κ. Ι. Κοκκινάκη, «Νομισματική Ιστορία του Ελληνικού Κράτους, 19ος αι.» (Μνήμων 17, 1995, σ. 181-206). *Μνήμων*, 18, 231-233. <https://doi.org/10.12681/mnimon.556>

ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Ἀπάντηση στο βιβλιοκριτικό ἄρθρο τοῦ κ. Ι. Κοκκινάκη,
«Νομισματική Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους, 19ος αἰ.»
(*Μνήμων* 17, 1995, σ. 181-206)

Στὸ παραπάνω βιβλιοκριτικό ἄρθρο ποὺ ἀναφέρεται στὸ βιβλίο μας *Νομισματικές κρίσεις καὶ ἡ κρατική διαχείρισή τους στὴν Ἑλλάδα, 1880-1930*, Ἀθήνα 1991, ἔχουμε νὰ κάνουμε τὶς ἀκόλουθες παρατηρήσεις, ὄντας αὐτονόητο ὅτι δὲν ἐπιχειροῦμε κριτική τῆς κριτικῆς ἀλλὰ ὑπενθυμίζουμε τὰ σωστὰ πλαίσια κατανόησης τοῦ βιβλίου μας, ποὺ στὸ βιβλιοκριτικό ἄρθρο δὲν συλλαμβάνονται ἐπαρκῶς.

Ὁ κ. Ι. Κοκκινάκης ἀναφέρεται καὶ κρίνει μιὰ περίοδο ἐντελῶς διαφορετική ἀπὸ αὐτὴ ποὺ ἐπιλέξαμε ἐμεῖς νὰ ἐρευνήσουμε. Ὁ χρονικὸς ὀρίζοντας τοῦ βιβλίου μας ἀφορᾷ τὰ χρόνια 1880-1930, δηλαδὴ τὸ τελευταῖο τέταρτο τοῦ 19ου αἰῶνα καὶ τὸ πρῶτο τρίτο τοῦ 20οῦ αἰῶνα. Οἱ ἀναφορές μας στὴν πρὶν τὸ 1880 περίοδο εἶναι ὀριακές καὶ χρησιμοποιοῦνται γιὰ λόγους σύνδεσης καὶ λογικῆς συνέχειας. Δὲν θέτουν, δὲν ἀναλύουν καὶ βεβαίως δὲν ἐξαντλοῦν τὰ νομισματικὰ ζητήματα ποὺ μὲ τόση ὀρμὴ θέτει στὸ βιβλιοκριτικό του ἄρθρο ὁ κ. Ι. Κοκκινάκης καὶ ἀφοροῦν τὴν περίοδο 1830-1885. Ὁ τελευταῖος στὸ ἄρθρο του ἀποπειρᾶται περιδιαβάσεις στὴ Νομισματικὴ Ἱστορία τῆς Ἑλλάδας ἀκριβῶς αὐτῆς τῆς περιόδου. Ἐκκινώντας ἀπὸ τὶς σύντομες ἀναφορές μας, ἀναλύει ἐκτενῶς ζητήματα ὅπως τὶς αἰτίες τῶν νομισματικῶν διαταραχῶν πρὶν τὸ 1880, τὸ πρόβλημα τῶν ξένων νομισμάτων στὴν Ἑλλάδα καὶ τὶς ΗΠΑ κλπ. Ἐπιχειρεῖ δηλαδὴ νὰ ἀποτυπώσει τὴ Νομισματικὴ Ἱστορία τῶν ἐτῶν 1830-1880. Στὸ βαθμὸ ποὺ αὐτὴ ἡ προσπάθεια ἀποβλέπει νὰ εἰσαγάγει τὸν ἀνγνώστη στὴ δική μας πραγματεύση εἶναι καλοδεχούμενη· φοβόμαστε ὅμως ὅτι τελικὰ δημιουργεῖ σύγχυση διότι ἡ κριτικὴ ἀναφέρεται σὲ ἐντελῶς διαφορετικὲς καταστάσεις.

Ἀλλὰ καὶ τὸ ἀναλυτικο-μεθοδολογικὸ ἐπίπεδο στὸ ὁποῖο κινοῦνται οἱ εἰσηγήσεις μας δὲν φαίνεται νὰ γίνεταί κατανοητὸ ἀπὸ τὸν κ. Ι. Κοκκινάκη. Σκοπὸς τοῦ βιβλίου δὲν εἶναι ἡ συγγραφὴ τῆς Νομισματικῆς Ἱστορίας τῆς ἀναφερόμενης περιόδου. Τὸ βιβλίο κινεῖται σὲ δύο ἐπίπεδα, ἓνα συγκεκριμένο καὶ ἓνα ἀφηρημένο. Στὸ πρῶτο διερευνῶνται ὀρισμένα στοιχεῖα καὶ βιβλιογραφικὲς πηγές, τὶς ὁποῖες ὁ κ. Ι. Κοκκινάκης ὑπενθυμίζει ἐκ νέου στὸ ἀναγνωστικὸ κοινόν, ὅπως τὶς βιβλιογραφικὲς ἀναφορές στὰ γνωστὰ ἔργα τοῦ Ξ. Ζολώτα

και Γ. Κατσελίδη, και στο δεύτερο επιχειρούνται αναφορές στην οικονομική και νομισματική θεωρία. Κέντρο βάρους της εργασίας μας αποτελεί η προσπάθεια συνδέσεως του προβληματισμού των νομισματικών εξελίξεων, κυκλοφορίας και θεσμών με τον ευρύτερο προβληματισμό του χρήματος ως μέσου συναλλαγής και της συγκρότησης θεσμών σ' επίπεδο έσωτερικής αλλά και παγκόσμιας αγοράς. Η όλη δὲ προσπάθεια ἐδράζεται σὲ μιὰ συγκεκριμένη ἐπιλογή κοινωνικῆς θεωρίας, πού χρησιμεύει ὡς δεξαμενὴ ἀντλήσεως ἐρμηνευτικῶν σχημάτων καὶ μηχανισμῶν κατανόησης τῶν γενικῶν καὶ εἰδικῶν χαρακτηριστικῶν τῶν στοιχείων πού αποτελοῦν τὸ ἐκάστοτε πρόβλημα. Κινούμεστε ἐπομένως περισσότερο στὸ ἐπίπεδο τῆς οικονομικῆς ἱστορικῆς καὶ κοινωνικῆς ἱστορικῆς θεωρίας. Εἶναι εὐνόητο ἐπομένως γιὰ κάθε καλόπιστο ἀναγνώστη ὅτι ἡ ἀνάλυσή μας δὲν ἐπικεντρώνεται στὴν ἔρευνα καὶ διακρίβωση ἀριθμῶν, πράξεων, γεγονότων νομισματικῶν χαρακτήρα, ἀλλὰ φιλοδοξεῖ ἕναν ὑψηλότερο βαθμὸ ἐπιστημονικῆς ἀφαίρεσης, καθὼς καὶ διαχρονικὲς γενικεύσεις. Αὐτὴ ἡ ὀπτικὴ καθορίζει καὶ τὴν ἀντίστοιχη μεθοδολογία πού ἐπιλέξαμε, ὅπως π.χ. τὶς περιοδολογήσεις κλπ. Εἶναι σαφὲς ὅτι ἄλλος συγγραφέας πού υἱοθετεῖ ἄλλη ὀπτικὴ θὰ ἐπιχειροῦσε διαφορετικὴ περιοδολόγηση τῶν νομισματικῶν φαινομένων τοῦ 19ου καὶ 20οῦ αἰώνα.

Σὲ αὐτὸ τὸ ἐπίπεδο λοιπὸν πού ἐμεῖς ἐπιλέξαμε δυστυχῶς δὲν ἀναφέρεται ἡ κριτικὴ τοῦ κ. Κοκκινάκη, πού θὰ εἶχε ἴσως γόνιμα ἀποτελέσματα. Ἐκτὸς ἴσως ἀπὸ τὸ ζήτημα τῶν σχέσεων νομίσματος καὶ ἀνάπτυξης. Ἀλλὰ καὶ σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο οἱ κριτικὲς παρατηρήσεις του εἶναι περιορισμένης χρησιμότητος. Ἀφ' ἑνὸς λόγω τῆς ἐμμονῆς του στὴ χρονικὴ φάση πρὶν τὸ 1880 (ταυτίζει τὴν οικονομικὴ ἀνάπτυξη τῶν χρόνων 1880-1930 στὴν ὁποία ἀναφερόμαστε μὲ τὴν ἀναμφίβολα δυναμικὴ ἀλλὰ ἐξαιρετικὰ μικρὴ περίοδο 1867-1874), ἀφ' ἑτέρου λόγω τῆς ταύτισης τῆς οικονομικῆς μὲ τὴ βιομηχανικὴ ἀνάπτυξη. Εἴμαστε σίγουροι ὅτι μιὰ εὐρύτερη βιβλιογραφικὴ ἐνημέρωση σ' αὐτὰ τὰ ζητήματα ἴσως τροποποιήσει στὸ μέλλον τὰ συμπεράσματά του.

Τὸ ἄρθρο τοῦ κ. Ι. Κοκκινάκη περιέχει καὶ μιὰ σειρὰ κριτικὲς σὲ ἐπιμέρους σημεῖα, ὅπως τὸ ζήτημα τῆς ἰσχύος τοῦ χρυσοῦ κανόνα, τῆς χρονικῆς του διάρκειας, τῆς ἐλεύθερης ἐξαργύρωσης, τῆς κρίσης τοῦ 1885 κλπ. Δικαιολογημένη ἢ ἀδικαιολόγητη, αὐτὴ ἡ κριτικὴ ἐκφράζει τὶς ἀπόψεις τοῦ συγγραφέα καὶ εἶναι θεμιτὴ. Περιορίζομαστε μόνο νὰ ἐπισημάνουμε ὅτι ἡ κριτικὴ ἀντιπαράθεση ἀπόψεων δὲν ξεκινᾷ ἀπὸ τὴν ἐπιλεκτικὴ ἀπομόνωση φράσεων καὶ προτάσεων, τὴν ἀπόσπασή τους ἀπὸ τὸ γενικότερο πλαίσιο καὶ περιεχόμενο τοῦ ἔργου. Φοβόμαστε ὅτι κάτι τέτοιο συνέβη στὸν κ. Ι. Κοκκινάκη. Ἄν ἐπιχειρήσει νὰ ξαναδιαβάσει σήμερα τὸ βιβλίό μας πρὸ προσεκτικὰ, ἴσως διορθώσει ὀρισμένες ἀπ' αὐτὲς τὶς ἀπόψεις του γιὰ τὶς θέσεις πού ἐσφαλμένα μᾶς ἀποδίδει. Γιὰ λόγους ἀρχῆς, τέλος, δὲν προβαίνουμε σὲ κριτικὴ τῆς κριτικῆς, δηλαδὴ δὲν σχολιάζουμε τὶς αὐτόνομες θέσεις τοῦ συγγραφέα τοῦ βιβλιοκριτικοῦ ἔργου.

Πειρασμός που είναι μεγάλος για τέτοια θέματα, όπως τους προσδιοριστικούς παράγοντες και τα κριτήρια του χρυσού κανόνα κλπ.

Για έναν συγγραφέα ή βιβλιοκριτική του έργου του αποτελεί τιμή. Έκφραζουμε τις ευχαριστίες μας στον κ. Ι. Κοκκινάκη για αυτή την τιμή που επέφύλαξε στο βιβλίο μας. Η τιμή ωστόσο θα ήταν ακόμη μεγαλύτερη εάν συγκέντρωνε το ενδιαφέρον του περισσότερο στην περίοδο που εξετάζουμε και την όπτική που εισαγάγουμε και λιγότερο στη φάση που προηγήθηκε. Δεν γνωρίζουμε εάν αυτό οφείλεται στους χρονικούς περιορισμούς των δικών του ενδιαφερόντων και έρευνών και σ' όρισμένες βιβλιογραφικές προτιμήσεις. Θέλουμε να πιστεύουμε ότι το βιβλίο μας ήταν ή αφορμή για να εκφράσει ο συγγραφέας, έστω και με τη μορφή ενός βιβλιοκριτικού άρθρου (με τους γνωστούς κινδύνους που περιγράψαμε), όρισμένες γενικότερες σκέψεις του για τη Νομισματική Ίστορία της Ελλάδας. Τοῦτο βεβαίως θα μπορούσε να το επιχειρήσει και αὐτοτελῶς με ξεχωριστό ἄρθρο, ἀξιολογώντας ὁλόκληρη τὴ σχετικὴ βιβλιογραφία καὶ χωρὶς νὰ περιορίζεται ἀπὸ τὰ δικά μας χρονικά, θεωρητικά καὶ μεθοδολογικά πλαίσια. Εὐχόμαστε τὰ πορίσματα τῆς μέχρι τώρα δουλειᾶς του νὰ ἀποτυπωθοῦν σ' ἓνα ἄρθρο ἢ βιβλίο γιὰ τὴ Νομισματικὴ Ίστορία τοῦ 19ου αἰῶνα.

Ἀθήνα, Μάρτης 1996

ΖΑΧΑΡΙΑΣ ΔΕΜΑΘΑΣ
ΘΑΝΑΣΗΣ ΚΑΛΑΦΑΤΗΣ
ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ